

A SZOBÁBAN MINDEN VÁLTOZATLAN

Martinovics Tiborral

Úgy ülünk le, hogy senki más ne hallja a beszélgetést – mondta, és ennek megfelelően kerestünk egy alkalmas szobát, amelynek azonban állandóan apró résnyire kinyíló ajtaját, hogy teljes legyen a nyugalom, később egy szerszámos ládával torlaszolta el. Krasznahorkai László korunk meghatározó írója, számos nyelvre lefordított, kultikus szerző.

Évekkel ezelőtt láttam egy filmet Önről, ami alapvető élményemmé vált. Ült egy nagy fekete zongora előtt, és azt taglalta, hogy egy betegség következtében nem tudta a bal kezét használni, így aztán csak jobb kezével volt képes zongorázni, de ennek ellenére muszáj volt újra és újra eljátszania egy bizonyos dallamot. A zene, a zongorajátéka tökéletes folytatása volt a Krasznahorkai-mondatoknak. Megdöbbentő volt a hatás.

Az említett zene Mészöly Miklósnak készült. Amikor már nagyon beteg volt, és nem tudott olvasni, viszont a rádiót szerette, úgy döntöttem, nem felolvasom, hanem elmesélem neki akkor írt friss könyvemem, a *Háború és háborút*, hogy a szeretetemet kifejezzem iránta a bajban. Ötórányi anyagot vetünk fel¹, amit le is játszott – ami engem illet: neki – a rádió, ehhez zongoráztam fel azt a dallamot. Amúgy a zene, ahogy mondani szokás, központi szerepet játszik az életemben. Sok évig tanultam klasszikus zenét, majd egyebek mellett klasszikus dzsesszel foglalkoztam. Itt Thelonious Monk volt a leg-

nagyobb hatással rám, akit pontosan lejátszani képtelenség, emiatt a játéka egyfajta szabadságot adott nekem. Ez volt az egyik irány. A másik a beat. A zenekaromban egy nagyszerű dobos bluesimprovizációi tanítottak meg engem ebben a műfajban zongorázni, nagyon sokat köszönhetek neki.² A professzionális muzsikusként nem tartott sokáig, de privát zenélés nélkül azóta sem tudom elképzelni a napjaimat. Mivel a zongorámat nem tudom magammal cipelni folyton, az évtizedek során mozgékonyabb hangszerekkel vettem körbe magam. Alapvetően azon múlik a dolog, hogy vagyok valahol, hallok egy számomra ellenállhatatlan új zenét, és akkor nincs mit tenni, vennem kell egy ehhez szükséges hangszert. Hol a krétai lírával, hol a kínai erhuval, hol a japán shóval jártam így. Felsorolhatatlan az egész, soha nincs vége, folyton újabb hangszereken tanulok – de magamnak játszom, ahogy magamnak veszem a levegőt is.

Továbbmennék, a megszólalásának védjegyévé vált hosszú mondatoknak az irodalomban ritkán tapasztalt, rendkívül erős viszonyuk van a zenével.

Elementáris kapcsolódási pontok vannak. A zenének és a nyelvnek a mélyben közös intenzitása van, tulajdonképp azt nehéz megértenem, ha nincs meg egy nyelvhasználatban ez a közösség.

Egyik könyve, Az utolsó farkas egyetlen, 69 oldalas mondatból áll, ráadásul a történet nem lezárt, arra ösztönzi az olvasót, hogy újra és újra továbbgondolja azt. Miért tette ki a pontot?

Amikor befejeződik egy gondolat, egy sors, akkor a pontot ki kell tenni. Ez a dolgok rendje. *Az utolsó farkas* főhőse története végén csapdába kerül. Beindul egy körkörösség az életben, állandóan visszatér ugyanoda, megpróbálja értelmezni,

mi történt vele, de nem megy, mert érzelmekre volna szüksége ehhez, érzelmei viszont nincsenek. Története felmondja a szolgálatot, a sorsa véget ér. Ez a pont helye. A pont istenítélet.

Nincs arra esély, hogy ez a komoly ember, ez az évek óta írásképtelen, egy berlini kocsmában ücsörgő német filozófus előkaparja az érzelmeit?

Nincs. Ez egy komoly ember, aki eljutott a gondolkodásban arra a pontra, ahol a gondolkodás felszámolja az érzelmet. Az utolsó farkas lelövésének története nem kimozdítja őt addigi sötét és kilátástalan életéből, hanem megzavarja ott. Nincs esélye arra sem, hogy mások érzelmei az ő egykori emlékeit felidézzék. Amire viszont van esély, az az olvasó esélye, hogy ő az olvasott történettől megrendül – annyira, hogy még a főhősnek ezt a érzelemtől elhagyatottságát is részvétellel tudja figyelni.

Ez a könyv számomra minden korábbi írásánál határozottabban teszi fel a kérdést: mi van a halál után?

Talán mert maga még nagyon fiatal, s a halált nagy messzeségben tudja. Aki eljut a halál közelébe, annak már csak a félelemhez van köze, az már nem tud azzal foglalkozni, utána mi lesz. Nem mondhatjuk, hogy semmi nem lesz utána, és ezt ez a könyv sem mondja, erről ez a könyv legfeljebb csak annyiban beszél, hogy hallgat róla. Viszont az egész történet a halál felől van írva. Abból a pontból, amelyben megjelenik a visszavonhatatlan. Súlyt magától értetődően az ad a hős sorsának, hogy e visszavonhatatlanság már megjelent története horizontján, hogy közel van hozzá, akár felveszi gondolatai közé, akár nem. Az, hogy mi lesz utána, az már nem az ő története.

Inoue Kazoyuki japán művész, akit mesterének tart, azt mondta: abba kell hagynia az írást. Mit lehet kezdeni ezzel a kinyilatkoztatással?

Ő egy szent ember, aki azonban nem az „életem mestere”, hanem az életem azon szakaszának, amelyet Kyotóban töltöttem. Valóban ezt az ítéletet kaptam tőle, azt mondta: olyan erős függésben vagyok a nyelvtől, a szavaktól, hogy az írás elhagyása nélkül nem szabadulhatok meg a saját szellemi gondjaimtól. Segíteni akart, megszüntetni a függésemet. Azt válaszoltam neki, hogy nem. Hogy nem hagyom abba az írást. Vagyis nem értettem meg. Ő a hitben él, én a hitben kételkedem. Neki a hit bizonyosság, nálam a hit a gyanú tárgya.

Többször írt már arról, hogy az egyetlen, tökéletes mondatot keresi, amihez, hajlamos vagyok úgy gondolni, éppen a delejes hatású, spirális erejű hosszú mondatai vezethetnek el. De létezik-e a tökéletes mondat?

Létezik. De még senki nem érte el. Sőt, számomra nem is úgy áll, hogy maga a mondat lenne a tökéletes, hanem hogy a tökéletes egy mondatba van belerejtve. A kérdés, hogy melyik ez a mondat. Töreksem tehát. De nem azért töreksem, hogy megtaláljam, hogy legyen ilyen mondat, és nem is azért, hogy azt én írjam le, hanem mert egyfajta törtségben, folyamatos akadálypályán élek, a szabdaltság, a töredezettség, a félreértések, a tévelygések között, és ezt nem lehet másképp, mint a remény árnyéka alatt, ahol a remény azt jelenti: a tökéletes, az van. Iszonyú erővel sugárzik a messzeségből.

Az utolsó farkasban azt írja, a nyelv, az írás a gondolatok szennyese, ami nem vezet sehová.

Ó, de ez nem az én ítéletem, hanem a főhőse *Az utolsó farkasból*, akinek épp azért ez és nem más a sorsa, mert ilyeneket gondol.

„Mindaz, aminek az ábrázolására törekszem, az egyre inkább elfut, mint a hab.”³ Ezt viszont már Ön mondta. Azzal a gondolattal sem tud azonosulni, hogy a nyelv által – hiába minden gondosság és figyelem – az eredeti közlendő mégiscsak mindenképp torzul?

Nem a nyelv által torzul, hanem általam, aki még nem használja helyesen a nyelvet, csak törekszik rá. Az idézett mondat tal még mindig ez a helyzet, ma is így érzem: megragadom, és a semmit ragadom meg. De az a távoli sugárzó valóság, a tökéletesé, amelynek létében biztos vagyok, az inspirál arra, hogy újra és újra nekiálljak. Egy metafizikai módszerről van szó, aminek nekifutok újra és újra, ahol nem kérdések és nem válaszok vannak. A dolgok lényege, ha lehet egyáltalán így fogalmazni, biztosan nem a kérdés és a válasz formáiban megragadható.

Írásai véleményem szerint irodalmon túli megnyilatkozások. Nem regényt és elbeszélést ír, hanem kinyilatkoztat, egyfajta profetikus hangot üt meg, szövegei egy építményt alkotnak, amelynek elemeit, mint egy Thomas Bernhard-i hős, már-már rögeszmésen rakosgatja helyükre. Mégis, a kritika mintha erről nem akarna tudomást venni, és az alkotásait pusztán irodalmi szempontok alapján ítéli meg.

Mélyen egyetértek. A működése eltér az általam különben csodált írókétől, az én célom nem az, hogy könyvet írjak. Nem a könyvírás vágyából indul, és nem egy könyv megírásában ér véget. A nyelvet használom, író vagyok szociális értelemben, de nem az lényegem szerint, mert lényegem szerint mással foglalkozom. Van egy irodalom előtti tartomány, és

van egy irodalom utáni, ezekben zajlik az életem, ott zajlanak a drámáim, amelyek aztán egy véletlen folytán nem a zenében, nem a magfizikában, nem is egy jól legyalult deszkában, hanem egy mondatban igyekeznek manifesztálódni. Működésében nagy szerepe van a szakrálisnak. Az én szememben nincs hétköznapi és nincs normális, nincs lényegtelen és jelentéktelen, ezek az elválasztások, elosztások, rangsorolások az én szememben félreértések miatt alakulnak ki. Egységként tudok az ember által felfogható létre nézni, és arról igyekszem beszélni írásaiban, hogy őszintén nem értem ezt az egységet. Látom, hogy mérhetetlen, látom, hogy iszonyatosan bonyolult, igyekszem megragadni, nem sikerül. És azt gondolom, az olvasóim értik, mire gondolok. Ők azok, akiknek nem a vidámfüükra van szükségük, hanem egyfajta képviselőre, hogy képviselje valaki az ügyüket a létezésben. Az én életemben is vannak ilyen személyek, akiknek a megnyilatkozásai mindig, örökre fontosak maradnak nekem. Rábíztam magam Pilinszky Jánosra, József Attilára vagy akár Berzsenyi Dánielre, rábíztam magam Dantéra, Dosztojevszkijre, Kafkára és és és, még tényleg hosszan sorolhatnám a neveket.

Pár éve azt írta⁴, hogy egy rövid időre kiment a szobájából, onnan, ahol évtizedek óta ül a félhomályban, a fiókjában pedig ott lapul egy töltött revolver. Kiment sétálni egy kis időre, teljesen elvakította a fény, de közben egy pillanatra sem feledte a szobát a revolverrel. Milyen most a szoba?

Minden a helyén. Nincs semmi változás. Minden változatlan, megvan a félhomály, a fény, odakint, mert az kívülről szűrődik be, ha egyáltalán beszűrődik. Se nem derűsebbek, se nem reményvesztettebbek a dolgok. A helyemen vagyok. Persze, a revolvért néha olajoznom kell, hisz egyszer majd el kell sütni.

[2011]